

УДК 341:343.8

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.15>

Юрій Вікторович Орел,

*доктор юридичних наук, доцент,
Севільський університет (м. Севілья, Іспанія),
програма «US-Ukraine Assistance Program» (дослідник);*

<https://orcid.org/0000-0003-1093-4248>,
e-mail: orel1976@i.ua;

Роберто Рафаель Галан Віоке,

*доктор юридичних наук, професор,
Севільський університет (м. Севілья, Іспанія),
кафедра адміністративного права (професор);*

<https://orcid.org/0000-0002-8215-3531>,
e-mail: rgvioque@us.es

ПРИМУСОВЕ ГОДУВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

*Розглянуто проблемні питання законодавчого закріплення та застосування в ус-
тановах виконання покарання примусового годування до засуджених, які відмовля-
ються від вживання їжі. Здійснено аналіз вітчизняного та міжнародного законодавства
у сфері поводження із засудженими, принципів медичної етики щодо допустимості
застосування цієї процедури, відповідних рішень Європейського суду з прав людини
проти України. Запропоновано зміни до законодавства, а саме заборонити примусове
годування засуджених.*

Ключові слова: голодування, примусове годування, засуджений, жорстоке
поводження, заборона катувань, Європейський суд з прав людини.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Згідно зі ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню¹. У статті 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.05.2023).

засудженими зазначено як одна із цілей кримінально-виконавчого законодавства¹.

Однак, незважаючи на ці національні законодавчі положення, однією з проблем, яка сьогодні існує в пенітенціарній сфері України, є забезпечення прав і свобод засуджених, зокрема тих, які під час відбування покарання в установах виконання покарання заявили про голодування та відмовилися від вживання їжі і щодо яких було застосовано примусове годування, а також дотримання у зв'язку із цим положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (далі – Європейська конвенція з прав людини) та врахування Україною висновків Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), викладених у відповідних рішеннях, пов'язаних із розглядом цієї категорії справ.

Стан дослідження проблеми

У юридичній літературі як проблемам виконання і відбування покарань взагалі, так і проблемам, пов'язаним із дотриманням прав і свобод засуджених під час їх примусового годування, приділялася увага таких відомих учених та правозахисників, як-от: К. А. Автухов, В. А. Бадира, О. П. Букалов, В. Г. Буткевич, А. П. Бущенко, А. А. Діденко, Є. Ю. Захаров, О. О. Орлова, П. В. Пушкар, М. В. Романов, А. Х. Степанюк, В. О. Човган, І. С. Яковець та ін. Віддаючи належне здобуткам указаних дослідників, слід зазначити, що сьогодні спостерігається не лише недостатня теоретична розробка цього питання, а й відсутність дієвих механізмів реалізації заходів, спрямованих на примусове годування засуджених, без загрози бути визнаними такими, що порушують положення Європейської конвенції з прав людини. До того ж, незважаючи на спроби українського законодавця вирішити це питання в позитивному напрямі шляхом удосконалення норм кримінально-виконавчого законодавства, досі вимушені констатувати наявність відповідних рішень ЄСПЛ проти України.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є висвітлення проблемних питань законодавчого закріплення та застосування в установах виконання покарання примусового годування до засуджених, які відмовляються від вживання їжі. *Досягнення* зазначеної мети зумовлює вирішення низки *завдань*: дослідити національне законодавство і міжнародно-правові акти, що діють у сфері поведінки із засудженими, принципи медичної етики щодо допустимості застосування цієї процедури; проаналізувати

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 05.05.2023).

відповідні рішення ЄСПЛ проти України; сформулювати пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України.

Наукова новизна дослідження зумовлена актуальністю й інноваційним характером дослідження, в результаті чого нами вивчено сучасний стан законодавчого закріплення та проблеми застосування примусового годування засуджених в установах виконання покарань, сформульовано й запропоновано низку нових положень і висновків, що мають важливе теоретичне і практичне значення, зокрема пропозиції щодо заборони примусового годування засуджених.

Виклад основного матеріалу

Питанням гуманного ставлення до всіх осіб, зокрема до осіб, позбавлених волі, приділяється значна увага. На європейському рівні одним з основних джерел, у якому закріплені основні права та свободи людини, є Європейська конвенція з прав людини, яка у ст. 3 зазначає, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню¹. Причому зазначене положення, яке втілює одну з основоположних цінностей демократичного суспільства, має абсолютний характер і не передбачає жодних винятків з боку держави.

На підставі аналізу норм міжнародно-правових актів і практики ЄСПЛ можна виокремити три різновиди поведження чи покарання, які заборонені нормами міжнародного права: катування; нелюдське поведження чи покарання; поведження чи покарання, що принижує гідність. При цьому, на жаль, Європейська конвенція з прав людини не надає визначення цих понять. У зв'язку із цим О. О. Орлова вказує, що «їх зміст охоплює практично будь-які акти чи обставини, що можуть містити елемент “поганого поведження”» [1, с. 64].

Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ відмінність між поняттями, що вживаються у ст. 3 Європейської конвенції з прав людини, полягає у ступені поганого поведження, яке має досягати певного мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під її дію. Оцінка мінімального рівня жорстокості є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поведження, його фізичний і психологічний вплив, а в деяких випадках стать, вік і стан здоров'я потерпілого².

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 05.05.2023).

² Case of Ireland v. the United Kingdom (Application no. 5310/71) : Judgment of European Court of Human Rights from 18 January 1978 // HUDOC : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57506> (дата звернення: 05.05.2023).

Як зазначає О. О. Орлова, ЄСПЛ при визначенні терміна «катування» у своїй практиці часто звертається до формулювання, яке подано у ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року (далі – Конвенція ООН проти катувань). Водночас, незважаючи на те, що ст. 3 Європейської конвенції з прав людини, на відміну від Конвенції ООН проти катувань, не містить ознак катування, це не позбавляє ЄСПЛ можливості поширити її дію й на інші ситуації [1, с. 64].

Практиці ЄСПЛ відомо чимало випадків, коли заявники зверталися за захистом своїх порушених прав у зв'язку з їх катуванням, що виявилось, зокрема, в застосуванні до них примусового годування, та способу, за допомогою якого воно здійснювалося. У цьому аспекті серед справ, розглянутих ЄСПЛ проти України, слід виокремити справи «Невмержицький проти України» та «Яковлев проти України», основні висновки суду за якими були викладені у відповідних рішеннях¹.

У цих справах заявники скаржилися на порушення ст. 3 Європейської конвенції з прав людини, зокрема на те, що їх було піддано нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню під час примусового годування, а сам спосіб, у який їх примусово годували, становив катування. ЄСПЛ констатував, що при застосуванні примусового годування заявників проти їх волі, незважаючи на їх свідому відмову вживати їжу, не було дотримано процесуальних гарантій, оскільки уряд не продемонстрував, що для їх примусового годування існувала «медична необхідність», встановлена національними органами. У зв'язку із цим ЄСПЛ припустив, що примусове годування в цих випадках було свавіллям з боку державних органів².

Щодо способу, у який заявників годували, ЄСПЛ припустив, що самі собою засоби примусу, що використовувалися, а саме наручники, роторозширювач, спеціальна гумова трубка, вставлена до рота, а в разі опору – застосування сили, можна вважати катуванням

¹ Nevmerzhitsky v. Ukraine (Application no. 54825/00) : Judgment of European Court of Human Rights from 5 April 1978 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-3914> (дата звернення: 05.05.2023); Yakovlyev v. Ukraine (Application no. 42010/18) : Judgment of European Court of Human Rights from 8 January 2022 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-13925> (дата звернення: 05.05.2023).

² Nevmerzhitsky v. Ukraine (Application no. 54825/00) : Judgment of European Court of Human Rights from 5 April 1978 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-3914> (дата звернення: 05.05.2023); Yakovlyev v. Ukraine (Application no. 42010/18) : Judgment of European Court of Human Rights from 8 January 2022 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-13925> (дата звернення: 05.05.2023).

у розумінні ст. 3 Європейської конвенції з прав людини у випадку відсутності медичної необхідності.

ЄСПЛ дійшов висновку, що примусове годування заявників без жодних медичних підстав, доведених урядом, з використанням засобів, передбачених національним законодавством, але якому заявники вчиняли спротив, вважається поведженням такого жорстокого характеру, що відповідає характеристиці катування¹. Тобто ЄСПЛ визнав катуванням не сам факт примусового годування, а те, що воно було здійснено, на його думку, безпідставно.

Проблема примусового годування засуджених як в Україні, так і в інших країнах, на нашу думку, полягає в тому, що необхідно чітко розуміти, чи визнає ЄСПЛ це явище в цілому або лише певну процедуру його здійснення, визначену національним законодавством тієї чи іншої країни, такими, що порушують ст. 3 Європейської конвенції з прав людини, особливо в тих випадках, коли примусове годування засудженого пов'язане із застосуванням до нього фізичної сили та спеціальних засобів стримування як цілком закономірний наслідок чинення ним опору в реалізації адміністрацією пенітенціарної установи ухваленого судом рішення про його примусове годування. У зв'язку із цим також постають питання, чи буде вважатися законним застосування до засудженого у цьому разі фізичної сили та спеціальних засобів стримування; якщо примусове годування розглядається як медична процедура, які думки щодо цього існують у медичних колах?

Відповідаючи на ці питання, слід зауважити, що Європейська конвенція з прав людини сама собою не забороняє примусове годування, метою якого є рятування життя конкретної особи, що утримується під вартою і свідомо відмовляється від вживання їжі. ЄСПЛ визнає, що захід, продиктований з точки зору встановлених принципів медицини терапевтичною необхідністю, не може в принципі розглядатися як нелюдський і такий, що принижує гідність.

Водночас ЄСПЛ встановлює певні вимоги до його застосування: має бути переконливо доведено існування медичної необхідності примусового годування; при прийнятті рішення про примусове годування органи влади повинні дотримуватися передбаченої законом процедури (процесуальних гарантій); спосіб, у який заявника було

¹ Nevmerzhtsky v. Ukraine (Application no. 54825/00) : Judgment of European Court of Human Rights from 5 April 1978 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-3914> (дата звернення: 05.05.2023); Yakovlyev v. Ukraine (Application no. 42010/18) : Judgment of European Court of Human Rights from 8 January 2022 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-13925> (дата звернення: 05.05.2023).

піддано примусовому годуванню, не повинен виходити за межі мінімального рівня жорстокості (має відповідати принципам гуманізму)¹.

Що стосується передбаченої законом процедури (процесуальних гарантій) здійснення примусового годування, то слід зазначити, що в Україні примусове годування засуджених до набрання чинності КВК України здійснювалося на підставі наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження Інструкції про умови тримання і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від уживання їжі» від 12 червня 2000 року № 127, у якому, серед іншого, було зазначено, що рішення про початок примусового годування приймає начальник установи або особа, яка виконує його обов'язки, на підставі письмового висновку комісії лікарів про значне погіршення стану здоров'я голодуючого та виникнення загрози його смерті.

Якщо особа буде чинити опір під час примусового годування, то до неї застосовують наручники, а молодші інспектори вживають заходів, щоб утримати її в позиції, яка необхідна для проведення цієї процедури.

Під час цієї процедури рот голодуючого розкривається та утримується роторозширювачем. Зонд із лійкою на вільному кінці, охолоджений після кип'ятіння, але вогкий, обережно уводиться через рот у стравохід, після чого фельдшер вливає в лійку спочатку невелику кількість перевареної води, а потім поживну суміш².

Як бачимо, сам собою цей спосіб годування навряд чи можна визнати негуманним, особливо, якщо особа добровільно погоджується на його здійснення. Крім того, такий спосіб широко застосовують у медичній практиці для годування хворих пацієнтів як в Україні, так і в країнах Європи.

Як недолік цієї процедури можна назвати відсутність законодавчо закріпленого положення про те, що примусове годування повинно бути застосовано лише на підставі рішення суду, що, на нашу думку, є гарантією дотримання законності при вирішенні питання про застосування цієї процедури та дотримання прав і свобод засуджених, а

¹ Nevmerzheritsky v. Ukraine (Application no. 54825/00) : Judgment of European Court of Human Rights from 5 April 1978 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-3914> (дата звернення: 05.05.2023).

² Про затвердження Інструкції про умови тримання і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від уживання їжі : наказ Держ. департаменту України з питань виконання покарань від 12.06.2000 № 127 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0444-00> (дата звернення: 05.05.2023). Втратив чинність.

також запобігання можливому свавіллю та зловживанням з боку персоналу пенітенціарної установи.

Після ухвалення КВК України це питання знайшло свою регламентацію у ч. 3 ст. 116, зміст якої неодноразово вдосконалювався з метою приведення його у відповідність до європейських стандартів з прав людини та практики ЄСПЛ. Проте проблемою вітчизняного законодавства з кінця 2013 року залишалася відсутність норм, що регулювали б сам порядок (процедуру) здійснення примусового годування, на що зверталася увага ЄСПЛ у справі «Яковлев проти України»¹.

Сьогодні ч. 3 ст. 116 КВК України викладена в новій редакції, де зазначається процедура вирішення питання про застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування і безпосередньо визначені його види, які належать до так званого ентерального методу (шляху) введення лікарських засобів, за допомогою якого їжа (ліки) потрапляє до шлунково-кишкового тракту особи. При цьому поза увагою залишається парентеральне (внутрішньовенне) годування – спосіб введення, при якому лікарський препарат потрапляє в організм людини, оминаючи травний канал [3, с. 83].

Крім цього, сьогодні в Україні діє Порядок примусового годування та умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, які відмовляються від прийняття їжі, який було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2023 року № 385².

На жаль, ознайомлення зі змістом цього Порядку дає нам підстави стверджувати, що в ньому містяться лише загальні положення (організаційні засади) щодо здійснення процедури примусового годування засуджених. Конкретного алгоритму дій медичних працівників та персоналу пенітенціарної установи під час здійснення цієї процедури немає. Відсутні також і рекомендацій щодо її виконання у випадках, коли засуджений заперечує проти його примусового годування і відмовляється від нього, а також у випадках чинення ним опору. У зв'язку із цим виникає необхідність розглянути питання про законність як взагалі застосування до засуджених фізичної сили та спеціальних засобів стримування, так і під час їх примусового годування.

¹ Yakovlyev v. Ukraine (Application no. 42010/18) : Judgment of European Court of Human Rights from 8 January 2022 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-13925> (дата звернення: 05.05.2023).

² Про затвердження Порядку примусового годування та умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, які відмовляються від прийняття їжі : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 № 385 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2023-п> (дата звернення: 05.05.2023).

Згідно з розділом XXVI Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5, персонал органів і установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України має право застосовувати спеціальні засоби, заходи фізичного впливу для подолання протидії законним вимогам адміністрації установ виконання покарань, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на них обов'язків.

Кайданки до засудженого застосовуються в положенні «руки за спиною» з урахуванням його фізичних вад за розпорядженням начальника установи виконання покарань або особи, що виконує його обов'язки, в разі вчинення фізичного опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи виконання покарань або проявів буйства (до заспокоєння)¹.

Так само Європейські пенітенціарні правила прямо не забороняють застосування персоналом пенітенціарної установи щодо засуджених, що піддаються примусовому годуванню, фізичної сили та спеціальних засобів стримування і дозволяють їх у випадках активного чи пасивного фізичного опору у встановленому законом порядку².

Крім цього, як уже зазначалося, ЄСПЛ не визнає порушенням права, гарантованого ст. 3 Європейської конвенції з прав людини, застосування фізичної сили щодо особи, позбавленої свободи, якщо воно не було зумовлене суворою необхідністю внаслідок її власної поведінки³. У розумінні цього положення до такої поведінки, на нашу думку, слід відносити й опір засудженого законному здійсненню персоналом пенітенціарної установи процедури його примусового годування.

Слід також звернути увагу на те, що наші доводи підтверджуються й самим ЄСПЛ, який вказує, що самі собою спосіб годування, засоби примусу, що при цьому можуть використовуватися, та застосування сили з метою подолання опору засудженого, спрямованого

¹ Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ М-ва юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18> (дата звернення: 05.05.2023).

² Європейські пенітенціарні (в'язничі) правила : від 12.02.1987 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 05.05.2023).

³ Справа «Поміляйко проти України» (Заява № 60426/11) : рішення Європейського суду з прав людини від 11.05.2016 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b28 (дата звернення: 05.05.2023).

на недопущення реалізації персоналом пенітенціарної установи ухваленого судом рішення про його примусове годування, що було прийняте та виконується на підставі закону і у межах передбаченої законом процедури, не можна вважати катуванням або жорстоким поводженням у розумінні ст. 3 Європейської конвенції з прав людини¹.

При здійсненні примусового годування цікавим і незрозумілим, на нашу думку, залишається питання про те, як засуджений здатний фізично чинити опір, коли за медичним висновком є загроза значного погіршення стану його здоров'я та існує очевидна загроза його життю. Зважаючи на такий критичний для його життя стан, у нього просто не повинно вистачати сил на опір. Такий стан здоров'я засудженого, на нашу думку, вимагає його госпіталізації, а констатація медичними працівниками відсутності необхідності в цьому, а також, наприклад, здатність засудженого бути присутнім у судовому засіданні при розгляді клопотання про його примусове годування може свідчити про недоведеність існування медичної необхідності застосування до нього цієї процедури, а отже, вказувати на порушення ст. 3 Європейської конвенції з прав людини.

З огляду на такий стан особи, на нашу думку, примусове годування повинне здійснюватися у відповідному закладі охорони здоров'я, що забезпечує медичне обслуговування цих осіб, в умовах стаціонару, де буде забезпечено необхідний догляд за ним та надання медичної допомоги на підставі сучасних протоколів виконання основних медичних процедур та маніпуляцій, а також надання необхідної реабілітаційної допомоги після припинення ним голодування з метою запобігти виникненню так званого синдрому відновленого годування або рефідінг-синдрому – небезпечного для життя стану людини, яка голодує або страждає від недоїдання, що виникає внаслідок серйозних водно-електролітних та метаболічних порушень в організмі під час відновлення харчування [3].

У контексті аналізованої проблематики вважаємо за необхідне також звернути увагу на основні положення медичної етики та деонтології щодо примусового годування, викладених у Мальтійській декларації Всесвітньої медичної асоціації щодо осіб, які оголосили голодування, 1991 року (далі – Мальтійська декларація) і Токійській декларації Всесвітньої медичної асоціації «Основні лікарські принципи щодо тортур та інших видів жорстокого, негуманного або принизливого поводження чи покарання у разі затримання та ув'язнення» 1975 року (далі – Токійська декларація).

¹ Nevmerzhtsky v. Ukraine (Application no. 54825/00) : Judgment of European Court of Human Rights from 5 April 1978 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-3914> (дата звернення: 05.05.2023).

Незважаючи на те, що ці документи мають лише рекомендаційний характер, ЄСПЛ часто посилається на них при обґрунтуванні своїх рішень при розгляді справ про порушення ст. 3 Європейської конвенції з прав людини при здійсненні примусового годування засуджених та осіб, взятих під варту, які відмовляються від вживання їжі.

Так, у Мальтійській декларації, серед іншого, зазначено, що лікар повинен поважати автономію людини. Особам, які оголосили голодування, медична допомога, від якої вони відмовились, не може надаватися примусово. Призначення, надання вказівки або проведення примусового годування всупереч інформованій та добровільній відмові є невинуватими. Етично прийнятним є штучне годування з явною або обов'язково передбачуваною згодою особи, яка оголосила голодування.

Будь-які види втручань для ентерального або парентерального годування проти волі психічно дієздатної особи, яка оголосила голодування, розглядаються як «примусове годування». Примусове годування ніколи не може бути етично прийнятним. Годування, що супроводжується погрозами, примусом, силою або використанням заходів фізичного впливу, навіть якщо його мета принесе користь – це форма нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження. Так само неприйнятним є примусове годування деяких ув'язнених із метою залякування або примусу інших осіб, які оголосили голодування, припинити його¹.

У Токійській декларації, зокрема, зазначено, що якщо ув'язнений відмовляється від їжі, а лікар вважає, що він здатний сформулювати об'єктивний та раціональний висновок щодо наслідків такої добровільної відмови від їжі, його не слід годувати штучно. Рішення щодо здатності ув'язненого сформулювати такий висновок має бути підтверджено щонайменше ще одним незалежним лікарем. Лікар повинен пояснити ув'язненому наслідки відмови від їжі².

Цікавою, на нашу думку, є також позиція Міжнародного комітету червоного хреста із цього питання, що відповідає позиції Всесвітньої

¹ Declaración de Malta de la AMM sobre las Personas en Huelga de Hambre // Asociación Médica Mundial : сайт. URL: <https://www.wma.net/es/policies-post/declaracion-de-malta-de-la-amm-sobre-las-personas-en-huelga-de-hambre/> (дата звернення: 05.05.2023).

² Declaración de Tokio de la AMM Normas Directivas para Médicos con respecto a la Tortura y otros Tratos o Castigos crueles, inhumanos o degradantes, impuestos sobre personas detenidas o encarceladas // Asociación Médica Mundial : сайт. URL: <https://www.wma.net/es/policies-post/declaracion-de-tokio-de-la-amm-normas-directivas-para-medicos-con-respecto-a-la-tortura-y-otros-tratos-o-castigos-crueles-inhumanos-o-degradantes-impuestos-sobre-personas-detenidoas-o-encarceladas/> (дата звернення: 05.05.2023).

медичної асоціації, висловленій у Мальтійській і Токійській деклараціях, згідно з якою він виступає проти примусового годування і прагне забезпечити, щоб медичний персонал не був залучений до «примусового годування» ув'язнених, що являло б собою грубе порушення медичної етики¹.

Отже, як бачимо, з точки зору медичної етики та деонтології примусове годування засуджених під час відбування покарання в пенітенціарних установах неприпустимо та розглядається як порушення автономії особи та її здатності самостійно створювати або обирати моральні правила для свого життя і форми поведінки на основі власних внутрішніх критеріїв.

Висновки

З урахуванням викладеного вище, з метою позбутися будь-яких суперечностей між нормами національного та міжнародного права, дотримання правил медичної етики, які повинні суворо виконуватися медичними працівниками, поваги до гідності особи, її прав, свободи волі та автономії, запобігання появи в майбутньому неоднозначних та спірних, на нашу думку, рішень ЄСПЛ з приводу примусового годування засуджених та інших осіб, а також можливого порушення у зв'язку із цим ст. 3 Європейської конвенції з прав людини пропонуємо взагалі відмовитися і заборонити таке явище, як примусове годування.

У зв'язку з оголошенням засудженим під час відбування покарання голодування, яке виходить від психічно здорової та дієздатної особи, лікар має переконатися, що така особа розуміє потенційні наслідки голодування для свого здоров'я, та попередити його про негативну дію. При цьому необхідно відібрати від засудженого відповідну розписку.

Також необхідно з'ясувати думку засудженого і відібрати від нього відповідну розписку, де буде зазначено, чи бажає він продовжувати голодування навіть у разі, якщо це буде загрожувати його життю, а також письмові пояснення, де буде висловлена його воля з приводу того, як повинен діяти лікар у разі, коли внаслідок голодування засуджений втратить здатність висловлювати свої наміри з приводу продовження голодування.

Оскільки, як вже слушно було зауважено, засуджені, що оголосили голодування, рідко хочуть померти, в разі загрози значного погіршення стану їхнього здоров'я та існування очевидної загрози їхньому

¹ Hunger strikes in prisons: The ICRC's position // International Committee of the Red Cross : офіц. сайт. 31.01.2013. URL: <https://www.icrc.org/en/document/hunger-strikes-prisons-icrc-position> (дата звернення: 05.05.2023).

життю до них за їхньою згодою і в погоджений із лікарем спосіб (ентеральний або парентеральний), який вони вважають для себе найбільш прийнятним, може бути застосовано лише штучне годування (підтримуюча терапія) до того моменту, коли вони приймуть рішення про припинення голодування.

Список бібліографічних посилань: **1.** Орлова О. О. Катування, нелюдське та таке поведження чи покарання, що принижує людську гідність: розмежування понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3 (87). С. 62–68. **2.** Нетяженко В. З., Сьоміна А. Г., Присяжнюк М. С. Загальний та спеціальний догляд за хворими. Київ, 1993. 304 с. **3.** Solomon S. M., Kirby D. F. The re-feeding syndrome: A review. *Journal of Parenteral and Enteral Nutrition*. 1990. Vol. 14, No. 1. Pp. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.1177/014860719001400190>.

Надійшла до редколегії 09.05.2023

Прийнято до опублікування 09.06.2023

Orel Yu. V., Galán Vioque R. R. Forced feeding of convicts: problems of theory and practice

The problematic issues of legislative consolidation and application of forced feeding to convicts who refuse to take food in institutions of execution of punishment are considered.

An analysis of domestic and international legislation in the field of treatment of convicts, prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment, principles of medical ethics and deontology regarding the admissibility of forced feeding of persons who have declared a hunger strike was carried out.

Special attention is paid to the analysis of the decisions of the European Court of Human Rights against Ukraine, which found a violation of Article 3 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the context of the treatment of convicts during their forced feeding, which was classified as torture.

Emphasis has been placed on the fact that the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in itself does not prohibit forced feeding, the purpose of which is to save the life of a specific person who is in custody and who deliberately refuses to eat. At the same time, it has been emphasized the need to comply with the requirements established by the European Court of Human Rights regarding the implementation of this procedure.

It has been proposed to abandon and prohibit the forced feeding of a mentally healthy and capable person who has declared a hunger strike, contrary to his informed and voluntary refusal, in the form in which it currently exists, replacing it with artificial feeding (supportive therapy) with the express or necessarily implied consent of the person.

Key words: starvation, forced feeding, convict, cruel treatment, prohibition of torture, European Court of Human Rights.

